

OD KOLEBKI
AŻ PO SIWY WŁOS - ŻYCIE

JÓZEF
WYBICKI

F.W. Netting, *Józef Wybicki* (Polona)

Urodziłem się w latach niepomysłnych wydarzeń, jakie zaczęły właśnie nawiedzać Polskę, moją Ojczyznę. Ta nieszczęśliwa gwiazda, roznosząca po całym kraju nieustanne burze klęsk i śmierci mnie również – od kolebki aż po siwy włos – prześladowała.

Przed tobą kilka zadań, które pozwolą ci lepiej poznać autora tekstu hymnu polskiego – Józefa Wybickiego.

DZIECIŃSTWO I EDUKACJA

ZADANIE 1

Zapoznaj się z fragmentem wspomnień Józefa Wybickiego. Sprawdź na mapie, koło jakiego dużego miasta leży Będomin, i uzupełnij tekst.

Urodziłem się 29 września 1747 roku w dziedzicznej wsi, nazwanej Będomin, w województwie _____, która leży 5 mil od _____. Mój ojciec, Piotr Wybicki, był sadowym ziemskim, zaś matka Konstancja z domu Lniska była córką Lniskiego, dziedzica dóbr Brodnica pod Gdańskiem.

W wieku sześciu lat Józef rozpoczął edukację – najpierw w szkole parafialnej, dwa lata później w szkole jezuickiej. Piętnastoletniego Józefa umieszczono na praktyce w kancelarii sądu grodzkiego, gdzie miał się uczyć prawa.

Praktykę sądowniczą odbywał przy Trybunale Koronnym w Poznaniu, który był najwyższym sądem w Koronie. Mając osiemnaście lat, został urzędnikiem miejskim, reprezentował urząd grodzki, brał udział w rozprawach.

DZIAŁALNOŚĆ POLITYCZNA

ZADANIE 2

Józef Wybicki był uczestnikiem i świadkiem wielu ważnych wydarzeń. Jak myślisz, jakie wydarzenie opisuje poniżej?

W tym najszcześniejszym stanie rzeczy znalazłem się w dniu elekcji wyprowadzony na pola pod Wolą. Oglądałem nieznaną mi dotąd ceremonie; wspaniałą szopę i nieprzeliczone szyki rycerstwa województw oraz księcia prymasa Władysława Łubieńskiego, który przejeżdżał kosztownym faetonem i zapytywał wszystkich o zdanie. Krzychałem z całego serca: „Zgoda!”. Powodem mojej radości i mego zapatrywania było to, że królem miał zostać rodowity Polak i że na wszystkich posiedzeniach wielbiono go w obszernych wyjaśnieniach i ze szczerego serca.

Odpowiedź:

B. Bellotto, *Elekcja Stanisława Augusta* (Zamek Królewski w Warszawie)

ZADANIE 3

W 1767 roku Józef Wybicki, mający wówczas zaledwie dwadzieścia lat, został wybrany posłem na Sejm. W czasie obrad Sejmu zwanego repninowskim zasłynął odważnym wystąpieniem. Jakie prawo szlacheckie wykorzystał? Czy mogło być ono skuteczne?

Ponieważ, Książę Marszałku, nie udzielasz mi głosu wbrew prawu, którego nic zamazać nie może, a które pozwala wolnemu posłowi mówić na każdym sejmie, powiem chociaż tyle, że skoro nie widzę przywróconych na łono senatu uwięzionych senatorów, ani nie widzę posła przywróconego do stanu rycerskiego, nie widzę wolnego sejmu, lecz widzę tylko gwałt i rosyjską przemoc, przeciwko temu protestuję.

Odpowiedź:

ZADANIE 4

Życie Wybickiego toczyło się w cieniu wydarzeń, które znasz z lekcji historii. Przeczytaj fragmenty wspomnień. Rozpoznaj i nazwij trzy opisane w nich wydarzenia, przypisz im daty. Jeżeli pojawiają się wątpliwości, zwróć uwagę na ilustracje zamieszczone poniżej tekstu.

Jeszcze w Warszawie, a potem w drodze, dochodziły mnie wieści, że w kraju szykuje się powszechne powstanie w obronie państwowości. Z nagłą i niespodziewanie odebrałem wiadomość od jego wysokości Joachima Karola Potockiego, podczaszego litewskiego, abym przystąpił do konfederacji barskiej, której zasady w dużej mierze wiążą się z moim protestem w sejmie, i żebym przywiózł manifest.

Odpowiedź:

K. Szlegel, *Pułaski w Barze* (Wikipedia)

*O okropna godzino, gdy wezwany do księdza Georgela ustyszaniem od niego niecofnięty wyrok: *Votre pays est partagé!* [Wasz kraj został podzielony] – czułem, że powiedział to zrozpaczony.*

Odpowiedź:

Kołacz królewski
(Zamek Królewski w Warszawie)

Autor nieznan, *Tadeusz Rejtan*
(Wikipedia)

Trzeciego dnia, gdy pozostało tylko trzech postów litewskich: Rejtan, Korsak i Bohuszewicz – przybył Poniński wraz z oficerami rosyjskimi. W drzwiach izby poselskiej Rejtan i Korsak padli na ziemię, nie wpuszczając ich do izby poselskiej, i wotowali nieszczęsnym głosem:

- O, miła Ojczyzno! Giniesz już, Ojczyzno, na wieki!

Odpowiedź:

Józef Wybicki aktywnie zaangażował się w działalność konfederacji barskiej – był emisariuszem konfederatów, podejmował trudne misje zagraniczne, otrzymał stopień pułkownika, co miało mu pomóc w pozyskiwaniu poparcia dla konfederacji za granicą. Przed powrotem do kraju studiował przez rok prawo i filozofię na uniwersytecie w holenderskiej Lejdzie.

OSTATNIE LATA I RZECZYPOSPOLITEJ

Po powrocie do kraju [...] zaczął się najchlubniejszy okres [...] życia. Tajemna dłoń, która kreśli ludzkie losy, przeznaczyła mi ufność, względy i przyjaźń Andrzeja Zamoyskiego. On mnie wezwał, bym mu pomógł w ułożeniu kodeksu praw, któremu to od wieków oczekiwane dzieło naród jednomyślnie powierzył. Mnie została powierzona redakcja tych projektów praw.

Skoro w 1780 roku zaczęto zjeżdżać na sejm, starałem się każdemu z sejmujących przestać wydrukowany projekt zbioru praw. Skoro wyszedł od łaski [marszałkowskiej] projekt pracy Zamoyskiego, powstała wrzawa, jak gdyby jakiś potwór zjawił się w sejmie. Wołano: – Nie ma zgody! Wreszcie rzucono projektem o ziemię...

Przygotowany projekt *Zbioru praw* został odrzucony przez Sejm w 1780 roku.

W tym czasie Wybicki pełnił funkcję wizytatora szkół litewskich, do czego powołała go Komisja Edukacji Narodowej (KEN), utworzona przez Sejm rozbiorowy na wniosek króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. KEN była najwyższym organem władzy oświatowej w kraju i pierwszą tego typu instytucją w Europie. Józef Wybicki był również członkiem Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych, które zajmowało się opracowywaniem i wydawaniem podręczników.

Malarz nieznany, *Portret kanclerza wielkiego koronnego Andrzeja Hieronima Zamoyskiego* (Muzeum Narodowe w Warszawie)

ZADANIE 5

Józef Wybicki prowadził aktywną działalność polityczną, współpracował ze stronnictwem patriotycznym, był delegatem miasta Poznania na Sejm Wielki.

Przeczytaj krótki fragment wspomnień z tego okresu i odpowiedz na pytanie: jakie wydarzenie na ostatnim Sejmie I Rzeczypospolitej tak wzburzyło Józefa Wybickiego?

Kiedy więc na sejmie grodzieńskim w 1793 r. poseł najjaśniejszej cesarzowej Katarzyny już odebrał narodowi całą godność i samostanowienie, wzburzyły się na to umysły wszystkich! Wszystkie umysły zapaliły się do obrony całego narodu i jego dobrego imienia.

Odpowiedź:

INSUREKCJA KOŚCIUSZKOWSKA

Zaczęto w Warszawie szeptać, że Kościuszko już stanął w Krakowie i w dniu 24 marca ogłoszono akt powstania narodowego. Ten wielki dzień przejdzie do historii aż po najdalsze czasy i pokolenia.

W trakcie powstania kościuszkowskiego Józef Wybicki nie walczył z bronią w ręku. Jednak jako członek władz powstańczych aktywnie w nim uczestniczył. Podczas insurekcji poznał Jana Henryka Dąbrowskiego, towarzyszył generałowi podczas walk powstańczych w Wielkopolsce. Od tego czasu rozpoczęła się ich przyjaźń.

M. Stachowicz, *Przysięga Tadeusza Kościuszki na rynku krakowskim*
(Zamek Królewski w Warszawie)

EMIGRACJA

ZADANIE 6

Po zajęciu Warszawy przez wojsko rosyjskie i upadku powstania Józef Wybicki przedostał się do Zamościa, gdzie przebywała jego żona wraz z trójką dzieci. W Zamościu dowiedział się, że wystawiono za nim list gończy. W 1795 roku uciekł z kraju. Dokąd dotarł? Przeczytaj fragmenty wspomnień, popatrz na mapę i spróbuj odtworzyć trasę, jaką przemierzył Wybicki.

Odpowiedź:

Mapa Europy, 1762 r. (Zamek Królewski w Warszawie)

Pojechałem do Lwowa i mimo rozsyłanego za mną listu gończego [...] otrzymałem od rządu paszport do Wiednia. Otrzymawszy go, nieczuły się stałem na wszelkie rady przyjaciół i udałem się przez Tarnów do Wiednia.

Szanowna generałowa [Maria] Mokronowska [...] odezwiała się: Powściągnij ten swój zapał [...] zaproszę na kolację kreiskapitana i waćpanu, jako memu kamerdynerowi o nazwisku Sokół, wyrobię paszport do Pragi. [...] dotarłem szczęśliwie.

Postanowiłem [...] wyruszyć prosto przez Bawarię do Szwajcarii. W Bregencji znów los wystawił mnie na próbę. [...] Pułkownik Chorwat potraktował mnie po grubiańsku [...] wrzasnął, że tylko do Pragi mogłem jechać, a teraz wybieram się do Francuzów przez Szwajcarię...

[...] pospieszyłem na brzeg Renu [...] Gdy przebyłem ją [rzekę Ren] na niewielkim statku i na ziemi szwajcarskiej zatrzymałem się w kantonie St. Gallen [...] padłem na kolana i ze łzami dziękowałem niebu. [...]

Nadszedł moment wyjazdu do Paryża.

W Paryżu Wybicki, jak wielu przybyłych tam Polaków, zaangażował się w działalność polityczną, opowiadał się za odbudową kraju w oparciu o zasady ustrojowe Konstytucji 3 maja. Utrzymywał kontakt z generałem Janem Henrykiem Dąbrowskim.

ZADANIE 7

Wybicki we wspomnieniach pisał:

Gdy oficerowie polscy z Włoch i różnych części Francji przybywając do Paryża opowiadali mi, jak wielu polskich żołnierzy, zwłaszcza z Galicji, jest jeńcami po francuskich fortecach, wpadłem na szczęśliwą myśl: czy by nie można, zapewniwszy im wolność, stworzyć z nich jakiś korpus żołnierza polskiego, który pod komendą generała rodaka mógłby zostać przyłączony do armii Napoleona Bonapartego?!

Niestety, w swoich wspomnieniach Wybicki nie opisał lat 1797–1802. Na podstawie innych znanych ci źródeł, spróbuj uzupełnić brakujący fragment jego biografii.

Dzięki staraniom Józefa Wybickiego i grupy polskich emigrantów francuski rząd –
..... – wyraził zgodę na utworzenie polskiej formacji wojskowej.
Na początku roku w Republice Lombardii, w północnych Włoszech,
powstały Żołnierzami Legionów byli głów-
nie Polacy z armii austriackiej, którzy trafili do francuskiej niewoli. Nie brakowało
także ochotników z innych zaborów i z emigracji. Jesienią Legiony liczyły 8 tysięcy
żołnierzy. Józef Wybicki aktywnie uczestniczył w formowaniu polskich oddziałów.
Dowódca Legionów,, dbał o atmos-
ferę równości i braterstwa wśród legionistów.

Między 16 a 19 lipca 1797 roku – pod wpływem wzruszenia, jakie opanowało
Wybickiego na widok polskich mundurów, orłów, sztandarów – powstały strofy
żołnierskiej pieśni: Utwór nazwano
..... .

Nie spełniły się nadzieje Polaków na zbrojny przemarsz do Polski. W walkach
przy boku Francuzów Legiony poniosły ciężkie straty. Kiedy w
Francja podpisała pokój z, Legiony przestały być po-
trzebne i uległy rozproszeniu.

J. Kossak, *Jan Henryk Dąbrowski na czele Legionów* (Ossolineum)

KSIĘSTWO WARSZAWSKIE

ZADANIE 8

Jesienią 1806 roku wybuchła wojna francusko-pruska. Napoleon zaczął szukać wsparcia Polaków.

Naraz przyszedł do Dąbrowskiego adiutant od cesarza wzywając go wraz ze mną na zamek. Otworzono mi pokój; zastałem go przy kominku. Zaczął mi mówić, że wypadnie ścigać nieprzyjaciela przez Polskę... że on ten rozszarpany i utracony kraj chce wskrziesić, ale musi wiedzieć, czy wojsko znajdzie w nim zakwaterowanie i żywność?

— Wiem, że posiadasz wielkie zaufanie u swoich rodaków. Napisz więc natychmiast proklamację do nich, iż wchodzę do Polski w trzysta tysięcy wojska, a jeżeli zobaczą, że są godni być narodem, będą nim.

Jaki warunek mieli spełnić Polacy dla wskrzeszenia swojego państwa?

Odpowiedź:

Wojska napoleońskie wkroczyły do Wielkopolski i dotarły do Warszawy. Armia utworzona przez Polaków brała udział w walkach z Rosjanami w pierwszej połowie 1807 roku. Józef Wybicki przyjechał do Poznania w listopadzie 1806 roku w towarzystwie generała Jana Henryka Dąbrowskiego. W Poznaniu Wybicki zajął się organizacją administracji polskiej na terenie Wielkopolski, po czym na prośbę cesarza Napoleona udał się do Warszawy. Tam organizował urzędy rządowe i zaciągi do wojska. Wszedł w skład Komisji Rządzącej, czyli rządu Księstwa Warszawskiego. Był odpowiedzialny między innymi za wyżywienie Wielkiej Armii stacjonującej na prawym brzegu Wisły.

Minister przedstawił mi też drugą sprawę, że najjaśniejszy pan chce mi wynagrodzić utratę moich skonfiskowanych dóbr z dóbr narodowych. Odpowiedziałem ze zdziwieniem:

— Jakże mam brać dobra narodowe, kiedy mi naród nic nie jest winien? Ta odpowiedź niezmiernie obruszyła ministra:

— Chcesz zatem waćpan, żeby mu cesarz oddał jego skonfiskowane dobra?

— Właśnie tego bym sobie życzył — odpowiedziałem.

Dekret cesarza wracający mi dobra odebrałem na sesji Komisji Rządzącej.

M. Bacciarelli, Nadanie Konstytucji Księstwu Warszawskiemu przez Napoleona (Muzeum Narodowe w Warszawie)

Obraz przedstawia akt przekazania przez Napoleona w Dreźnie w dniu 22 lipca 1807 roku Konstytucji Księstwa Warszawskiego delegatom polskiej Komisji Rządzącej z marszałkiem ostatniego Sejmu Rzeczypospolitej Stanisławem Małachowskim na czele (stoi pochyłony).

Józef Wybicki ujęty z profilu stoi pierwszy z prawej strony obrazu. Napoleon pozdrawia z podwyższenia tronu Komisję. Obok, z oryginałem Konstytucji, sekretarz stanu Hugues-Bernard Maret książę Bassano.

ZADANIE 9

Latem 1807 roku znalazł się wśród członków polskiej delegacji, która przygotowała projekt konstytucji Księstwa Warszawskiego. Delegacja udała się do rezydującego w Dreźnie cesarza Napoleona.

Nadaj tytuły fragmentom wspomnień Józefa Wybickiego i ułóż je w logicznej kolejności.

A) *Nie czekając dalej, zaczął dyktować ową konstytucję, którą nadał Księstwu Warszawskiemu w dniu 22 lipca 1807 roku. Dyktował ją prędko, chodząc po pokoju, a książe de Bassano ledwo nadązał ją pisać skrótami i to prawie na kolanie... Dyktowanie tej konstytucji trwało około godziny i było bez należytego porządku, zwyczajnie jak to dzieło tworzone podczas przechadzki; zalecił jej redakcję uporządkować księciu de Bassano. Gdy później ją uporządkował, wręczył nam i królowi saskiemu po egzemplarzu.*

B) *Ileż ten widok sprawił na mnie wrażenie! Pomyślałem: kilkanaście wieków byliśmy bez trwałej konstytucji, a prawa odbieraliśmy od obcych! Ostatni sejm trwał cztery lata i wyklócił przecież jaką taką konstytucję, ale zbyt późno — Napoleon zaś w ciągu godziny ją nadał, bardzo przy tym stosowną do obecnego czasu i prezentującą suwerenny charakter kraju!*

C) — *Wiem o niezadowoleniu Polaków, że jest tylko Księstwo Warszawskie, ale nie mogłem dla was narażać interesów Francji. Macie jakiś projekt do waszej konstytucji?*
Potocki zaczął czytać. Nie dał mu skończyć, mówiąc:
— *Dziś należy wam dać inną konstytucję reprezentacyjną. Najpierw zniosę u was poddaństwo i dam wam reprezentacyjną konstytucję pod berłem króla saskiego i jego dynastią.*

Odpowiedź:

Po tych wydarzeniach Józef Wybicki dzielił swój czas pomiędzy gospodarowanie w swoim majątku Manieczki i pracę publiczną. Po upadku Napoleona i utworzeniu Królestwa Polskiego po raz kolejny wyjechał do Warszawy. W latach 1817-1822 pełnił funkcję prezesa Sądu Najwyższego Królestwa Polskiego. Zmarł nagle 10 marca 1822 roku, kilka miesięcy po powrocie do Manieczek.

Wszystkie fragmenty wspomnień za: *Pamiętniki Józefa Wybickiego w nowym opracowaniu*, Gdańsk 2018

Kaplica w Manieczkach wybudowana przez Józefa Wybickiego w 1789 r. (Wikipedia)

Odpowiedzi

1. Za tekstem oryginalnym: [...] w województwie **pomorskim**, która leży 5 mil od **Gdańska**
2. Elekcja Stanisława Augusta Poniatowskiego, 1764 r.
3. Wybicki skorzystał z prawa do protestu - **liberum veto**. Nie mogło być ono jednak skuteczne, gdyż Sejm zawiązał konfederację i jednomyślność nie obowiązywała.
4. Konfederacja barska 1768 r.; pierwszy rozbiór Polski 1772 r.; sejm rozbiorowy 1773-1775;
5. W 1793 r. w Grodnie odbył się ostatni Sejm I Rzeczypospolitej, na którym zmuszono posłów do podpisania traktatów rozbiorowych z Rosją i Prusami.
6. Droga Wybickiego do Paryża wiodła przez **Lwów**, **Tarnów**, stąd z fałszywym paszportem (jako kamerdyner Sokół) przez **Ołomuniec** do **Pragi**, następnie **przez Bawarię** i **Bregencję** do **Szwajcarii**. W **Bazylei** uzyskał prawdziwy paszport, z którym mógł wjechać do **Francji**.
7. Dyktoriał; 1797 r.; Legiony Polskie; Jan Henryk Dąbrowski; Jeszcze Polska nie umarła; Mazurkiem Dąbrowskiego, 1801 r.; Austrią.
8. Warunkiem wskrzeszenia państwa polskiego było wyżyczenie Wielkiej Armii francuskiej, która walczyła z Prusami, a następnie przygotowywała się do wojny z Rosją.
9. Prawidłowa kolejność: **C; A; B**